

บทที่ 2

ปรัชญา แนวคิดและหลักการ ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของ การศึกษานอกระบบโรงเรียน

2.1 ปรัชญาการศึกษา

ปรัชญา คือศาสตร์ที่มีวัตถุประสงค์ มีการจัดหมวดหมู่ การแสวงหาความรู้หาคำตอบ เป็นบ่อเกิดแห่งศาสตร์ที่มีวถุประสงค์รวบรวมและคิดค้น ความรู้หรือการรวบรวมที่ได้เน้นเรียกแยก เป็นปรัชญาของแต่ละสาขา และถ้าจะถามว่าเรียนปรัชญาแล้วได้อะไร คำตอบที่ได้คือได้รู้ปัญหาที่ยังแก้ไม่ตก รู้ที่มาของปัญหาและคาดเดาการดำเนินต่อไปของปัญหา อาทิคำถามว่า คนคืออะไร ตายแล้วไปไหน ความดีคืออะไร มาตรการใดเรียกว่ายุติธรรม ฯลฯ อย่างไรก็ตามปรัชญาทางด้านการศึกษานอกระบบ นฤเลิศ นาคแก้ว และนงเยาว์ สุขาพันธุ์ (2522 : 108-152) ได้จัดหมวดหมู่ของปรัชญาการศึกษาไว้ 5 หมวด ดังนี้

ปรัชญาการศึกษาแบบสาระนิยม Essentialism in Education

ความเชื่อตามแนวปรัชญาการศึกษาแบบสาระนิยมเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 18 โดยเชื่อว่าชีวิตมนุษย์ขึ้นอยู่กับพระเจ้า บอจ เนลเลอร์ เสนอความคิดไว้ว่า เป็นกระบวนการเผยแพร่ความคิดใหม่ในวงการฝึกหัดครู "ครู" เป็นที่พึ่งพิงทางวิชาการ เป็นผู้จัดระเบียบความรู้ กำหนดแนวการศึกษาให้ผู้เรียน มีความข้มนงวดไม่ปล่อยให้อยู่ในสภาพเรียนปนเล่น ไม่มีแก่นสาร ปัญหาที่เกิดขึ้นจะแก้ไม่ตกก่อให้เกิดความพิการในสังคม

หลักการสำคัญของการศึกษาปรัชญาแบบสาระนิยม คือ เน้นถ่ายทอดทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นหลักเป็นแก่นสาร โดยเฉพาะความรู้ที่ถือเป็นพื้นฐานเพื่อสร้างทักษะในการแสวงหาความรู้ในการดำรงชีวิต มีความข้มนงวดในระเบียบแบบแผน ผู้เรียนเป็นผู้รับรู้ ครูเป็นศูนย์กลาง เน้นความรู้ความจำ

แนวคิดนี้ คือแนวการจัดการศึกษาของไทยระยะเริ่มแรก คือการยึดวิชาการ ยึดความรู้เป็นหลัก ไม่เอื้ออำนวยต่อการฝึกหัดค้นคว้า ทดสอบ หลักสูตรใช้หลักสูตรกลาง ใช้กับ

นักเรียนทั่วประเทศ ครูสอนสอนให้จดจำเพื่อการสอบ

ปรัชญาการศึกษาแบบที่พัฒนาการ Progressivism in Education

เมื่อกล่าวถึง Progressivism ในวงการศึกษาทุกคนจะต้องนึกถึง John Dewey การศึกษาที่อิวี่ (John Dewey. 19) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาคือการเสริมสร้างหรือการจัดประสบการณ์ใหม่ที่จะทำให้ชีวิตมีจุดหมายยิ่งขึ้น ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นขบวนการต่อเนื่องไม่สิ้นสุด อนาคตเป็นสิ่งไม่สำคัญ ประสบการณ์ตรง (Direct Experience) เป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ การเรียนรู้ด้วยการกระทำ

หลักสำคัญของการศึกษาแบบพัฒนาการ คือ การกระตุ้นเร้าความคล่องตัว ความสัมพันธ์สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน สนับสนุนความเจริญของงามสมบูรณ์ มิใช่เพื่อการใช้ชีวิตในสังคม ดังนั้นหลักสูตรไม่เน้น "ผู้เรียนควรเรียนอะไร" แต่จะเน้นที่ "ผู้เรียนต้องการเรียนอะไร"

ปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม Reconstructionism in Education

ปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม เป็นการรวมข้อเด่นของปรัชญาสารนิยมกับพัฒนาการเข้าด้วยกัน นั่นคือ ความมุ่งหมายของการศึกษา หรือการเรียนรู้ความจริงใด จะมีความมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อได้ผ่านการทดลองการปฏิบัติจริง ถ้าผู้เรียนเห็นว่าสิ่งที่เรียนมีความรู้ ความจริงที่มีประโยชน์ สิ่งที่เกิดขึ้น จึงมีคุณค่า มีความรู้ (Knowledge) ที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ เป็นการปฏิรูปตนเองเพื่อปฏิรูปสังคมให้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสังคมแบบพระศรีอาริย์ การศึกษาจะต้องมุ่งให้มวลชนเข้าใจสภาพปัญหาของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคม ย้ำถึงคุณค่าของตนเอง

หลักสำคัญของการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม คือการสนับสนุนให้มีโครงการที่แน่นอนในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม เพื่อสร้างระเบียบใหม่ แบบประชาธิปไตย ผู้เรียนต้องเรียนและสร้างสังคมในทางสร้างสรรค์ พร้อมทั้งจะปฏิรูปสังคมได้ เวลาของการเรียนไม่ต้องแบ่งเท่ากันแต่จะต้องสร้างความยืดหยุ่น โดยการให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มีการปฏิรูปการศึกษาของไทย ขณะนี้ยึดแนวทางของปรัชญาปฏิรูปนิยม

ปรัชญาการศึกษาแบบนิรันดรนิยม Perennialism in Education

ความเชื่อพื้นฐานคือมนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและจิตใจริสุทธ์ แม้จะสภาพแวดล้อมจะ

ต่างกันหรือเปลี่ยนแปลงไป ความจริงย่อมเหมือนกันทุกแห่ง และที่สำคัญคือมนุษย์มีสติปัญญา และมีความอิสระมนุษย์เผชิญความจริง ซึ่งเชื่อว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงจึงต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อใช้ชีวิต ครูทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ดูแลรักษาหลักการระเบียบวินัยและตามประเพณีของนักเรียนไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง การเรียนรู้เน้นความรู้

ปรัชญาการศึกษาแบบสภาวะนิยม Existentialism in Education

ปรัชญาการศึกษาแบบสภาวะนิยมมุ่งคำติในการดำรงชีวิตของมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว โดยเริ่มจากความคิดที่ว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์แยกออกมาจากการดำรงชีวิตของสิ่งอื่น ด้วยอำนาจการตัดสินใจของมนุษย์ นั่นคือการเริ่ม "มนุษย์วิทยา" เน้นความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนคือนักเรียนเป็นคนสำคัญที่สุด นักเรียนมีสิทธิเลือกสิ่งที่ตนเห็นว่าดี เห็นสมควรว่าจะเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียน

2.2 ปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน

ในขณะที่นักการศึกษาได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น นักการศึกษาก็ได้หันมาพิจารณาถึงแนวคิด ในอันที่จะพัฒนาเป็นปรัชญาการศึกษา นอกระบบโรงเรียนใหม่โดยถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางสิ่งทั้งปวง และปรัชญาการศึกษาดังกล่าวนี้ จะสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างแท้จริง ซึ่งปรัชญาการศึกษาตามแนวคิดนี้ ได้แก่

1. ความต้องการส่วนบุคคล การศึกษานอกระบบโรงเรียน มุ่งส่งเสริมและปลุกฝัง ให้คนมีลักษณะที่เรียกว่าคิดเป็น เพราะคนคิดเป็นนั้นสามารถปรับปรุงตัวเองหรือปรับปรุง สังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ให้ผสมกลมกลืนกันได้อันจะทำให้เกิดความสุขใจในชีวิต คนคิดเป็นสามารถมองเห็น เลือกทางแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับตนเองและสังคม สามารถนำและทำตามสิ่งที่คิดได้สำเร็จและในที่สุดแม้ในกรณีที่เกิดอุปสรรคทำไม่ได้ดังที่คิดไว้ ก็สามารถ ยอมรับ ความจริงและหาทางอื่นแทนหรือปรับปรุงแก้ไขให้บรรลุผลเป็นที่พอใจได้ แต่ความพอใจหรือ ความต้องการในชีวิตของแต่ละบุคคลจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องมีองค์ประกอบที่แตกต่างกัน ไม่มีใคร ทราบว่าจุดมุ่งหมายหรือความต้องการในชีวิตของแต่ละบุคคลว่าขึ้นอยู่กับอะไร ความเชื่อพื้นฐาน ซึ่งเป็นเป้าหมายในชีวิตของคนเรานั้น คือการที่จะไปให้ถึงความสุข แต่ความสุขนี้จะแตกต่างกัน ไปในแต่ละบุคคลสุดแท้แต่ประสบการณ์ส่วนตัวของผู้ใดซึ่งมีไม่เท่ากัน ความต้องการของตน

สามารถแบ่งได้เป็น 5 อันดับ ตามที่ Abraham Maslow ได้อธิบายไว้คือ

อันดับที่ 1 เป็นความต้องการทางด้านร่างกาย ซึ่งเทียบได้กับปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค

อันดับที่ 2 เป็นความต้องการเกี่ยวกับความปลอดภัย หรือที่เรียกว่า Security ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นความปลอดภัยทางกายและความปลอดภัยทางใจ โดยหมายถึงความต้องการที่จะมีสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจ

อันดับที่ 3 เป็นความต้องการทางสังคม หมายถึงความต้องการที่อยากจะมีส่วนร่วมในสังคมมีเพื่อนฝูงมากขึ้น

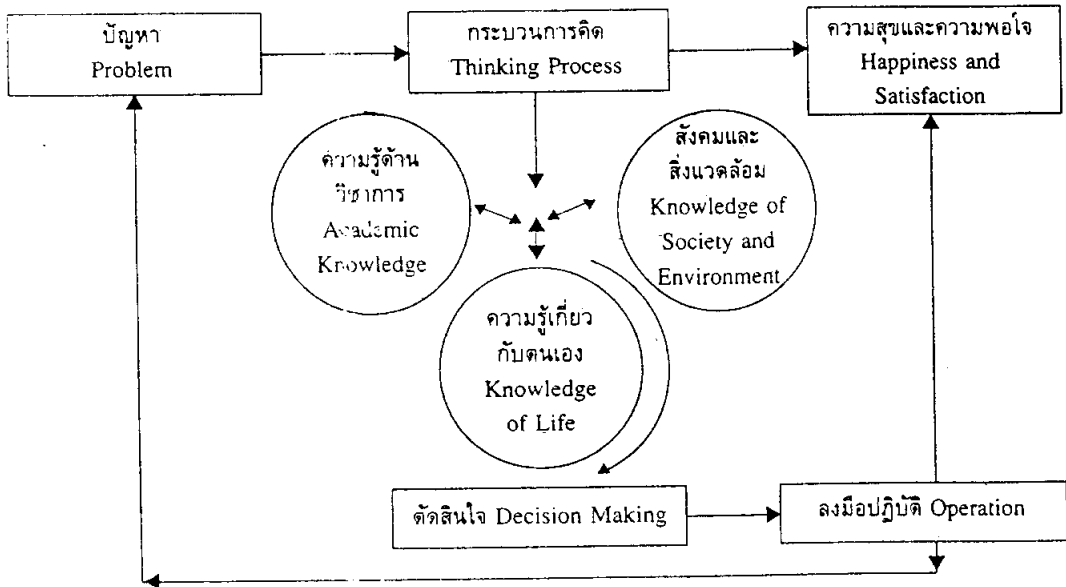
อันดับที่ 4 เป็นความต้องการทางด้านเกียรติยศ ชื่อเสียง หมายถึง ความต้องการที่จะมีเกียรติยศ ชื่อเสียงเพิ่มขึ้น มีตำแหน่งสูงขึ้น

อันดับที่ 5 เป็นความต้องการอันสูงส่ง หมายถึง ความคิดที่ต้องการที่จะให้สำเร็จในทุก ๆ อย่าง ซึ่งสูงกว่าชั้นเกียรติยศชื่อเสียงธรรมดา

ความต้องการทั้ง 5 อันดับทีกล่าวมาแล้วนี้จะเห็นว่าแต่ละบุคคลมีไม่เท่ากัน โดยอาจจะกล่าวได้ว่า "ความสุขอยู่ที่ความพอใจ" การที่บุคคลแต่ละคนจะ ไปให้ถึงความต้องการนี้ได้ก็จำเป็นที่จะต้องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้ได้ ดังนั้นอาจจะเรียกว่าการแก้ปัญหาคือการทำให้ชีวิตมีคุณภาพก็ได้ องค์ประกอบของการคิดมีความสูงนั้น องค์ประกอบที่สำคัญมีอยู่ 3 ประการคือ จันทร ชุ่มเมืองปัก (2520 : 36)

1. ความรู้ที่เป็นความรู้ด้านวิชาการ
2. ความรู้ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม
3. ความรู้เกี่ยวกับตนเอง

แผนภูมิแสดงกระบวนการคิด

ที่มา จันท์ ชุ่มเมืองปัก (2520 : 36)

การที่คนเราจะสามารถทำให้ตนเองมีความสุขได้ จะต้องรู้ถึงวิธีที่ตนเองจะนำความรู้ที่มีอยู่ไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างไร สิ่งที่จะช่วยได้ก็คือ "การศึกษา" การให้บริการการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ กัน จะช่วยให้แต่ละบุคคลนำเอาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการที่มีอยู่แตกต่างกันในแต่ละคนไปแก้ปัญหา เพื่อที่จะได้พบกับความต้องการที่ปรารถนาได้

2. ความเป็นธรรมในการศึกษา แนวความคิดในเรื่องความเป็นธรรมในการศึกษา นี้ เกิดจากความเชื่อในสิทธิมนุษยชนในการศึกษา ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท คือ

2.1 สิทธิที่จะได้รับการศึกษา

2.2 สิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคในโอกาสเนื่องมาจากการศึกษา

มนุษย์ไม่ว่าจะยากจนหรือมั่งมี ไม่ว่าเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เป็นเด็กหรือเป็นคนชรา ได้สิทธิเท่าเทียมกันที่จะได้รับบริการการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งจะไม่ได้ขวางหรือให้อภิสิทธิ์แก่บุคคลบางกลุ่มเท่านั้นจะเข้าร่วมกิจกรรม หากความรู้ และพัฒนาทักษะของเขา การบริการทางการศึกษานอกโรงเรียนจะให้ความเป็นธรรมในการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปไม่เลือกเพศ หรือวัย ไม่เลือกท้องที่หรือชุมชน

3. สภาพสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ หลายประการ เช่นสภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม อาชีพ ความสนใจ ระดับการศึกษา ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งการศึกษานอกโรงเรียนจะให้บริการที่เป็นเครื่องมือในการที่จะส่งเสริมให้ผู้รับบริการในแต่ละชุมชนเตรียมตัวรับกับสิ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ และปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอีกด้วย นอกจากนี้การศึกษานอกโรงเรียนดังกล่าวยังเป็นเครื่องมือในการค้นหาปัญหาสำคัญซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนแต่ละบุคคล อันความสำคัญที่จำเป็นจะต้องแก้ไขทั้งในสายตาของ "รัฐบาล" และของ "ประชาชน" ผู้รับบริการในท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะปัญหาในประเทศต่าง ๆ แม้กระทั่งส่วนต่างๆ ของประเทศ ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน ดังนั้นระบบการศึกษาที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะบางอย่างนั้นไม่จำเป็นที่จะเป็นสากลหรือเหมือนกันในทุกประเทศ หรือเหมือนกันในทุกภูมิภาค

ในประเทศหนึ่ง ๆ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือว่า สถาบันการศึกษาใด ๆ ก็ตามควรจะจัดการศึกษาที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนนั้นๆ ด้วยเหตุนี้เองในบางกรณีอาจจำเป็นที่จะต้องทำการสำรวจย่านใดย่านหนึ่งเพื่อค้นหาปัญหาสำคัญ ๆ ที่จำเป็นต้องหาทางแก้ไข ซึ่งในการดำเนินการตอบสนองความต้องการ และแก้ไขปัญหามาของแต่ละบุคคลตามสภาพสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ที่แตกต่างกันนั้นจะมีประสิทธิผลต่อเมื่อสถาบันและองค์การต่าง ๆ ในแต่ละชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ต่างกันให้ความร่วมมือประสานงานและสนับสนุนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ควรจะใช้สภาพแวดล้อม เช่น ตลาด ท้องไร่ ท้องนา ฯลฯ และทรัพยากรบุคคลากรให้เต็มที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ในเรื่องความเป็นธรรมในการศึกษานี้ นิพนธ์ ศศิธร, อุณา นพคุณ (2520 :

17-18) ได้กล่าวว่า ความเป็นธรรมมีอยู่ 3 ประการ ซึ่งระหว่างผู้มีฐานะยากจนกับผู้มีฐานะร่ำรวย ผู้ที่มีสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่สอบแข่งขันได้ดีกว่าผู้ที่ได้เข้าเรียนโรงเรียนรัฐบาลจะเป็นระดับประถม มัธยม หรือมหาวิทยาลัยนั้นเฉลี่ยข้างมากแล้วจะเป็นผู้มีฐานะการเงินดีซึ่งจะมีฐานะทางการศึกษาดี คนยากจนจึงไม่ได้เรียนฟรีโดยเฉพาะชั้นมัธยมอย่างในกรุงเทพฯ ส่วนคนยากจนนี้ต้องไปเรียนโรงเรียนราษฎร์ที่เก็บเงิน คนที่ร่ำรวยพอควรสอบแข่งขันได้ ได้เข้าเรียนโรงเรียนของรัฐซึ่งเรียนฟรี ฉะนั้นอันนี้จึงเป็นปัญหาหนึ่งซึ่งเราจะต้องแก้ไข ข้อสองคือ ความเป็นธรรมทางการศึกษาระหว่างคนในชนบทกับคนในเมือง คือประเทศไทย ถนนทุกสายมุ่งสู่กรุงโรม โดยเฉพาะถนนการศึกษาอะไรก็อยู่กรุงเทพฯ อะไรก็อยู่เชียงใหม่ ซึ่งในความเป็นธรรมนี้ถ้าให้ลึกซึ่งออกไปจะมีความเป็นธรรมระหว่างระบบรับนักเรียนฝึกหัดครู การรับครู การเพิ่มวุฒิครู การส่งเสริมกำลังใจครู

ความเจริญของชาติที่แท้จริงไม่ใช่อยู่ที่มี ไรท์คลับ อาบอบนวดมาก ๆ บนถนนเพชรบุรีตัดใหม่ แต่อยู่ที่ตำบลต่าง ๆ ทุกส่วนของพื้นแผ่นดินไทย นี้มีความเจริญก้าวหน้า ฉะนั้นเราจำเป็นจะต้องสร้างโอกาสทางการศึกษาขึ้นในตำบลให้มากที่สุด การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลทุกประเทศ ที่จะต้องพยายามจัดการศึกษาให้ทั่วถึงประชาชนทุกท้องที่ ทุกชุมชน และตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกัน มีสภาพปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกัน การศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้จะเป็นตัวเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างสภาพแวดล้อมในการเรียนกับการศึกษา นอกจากนี้แล้วการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมีรูปแบบในการให้บริการที่ต่าง ๆ กัน ตามความเหมาะสมของสภาพการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะในปัจจุบันการขยายบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างประชากรของประเทศให้มีความรู้ ทักษะและทัศนคติ ที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม

จากสภาพความคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า ประชูปการศึกษานอกระบบโรงเรียนประกอบด้วยความต้องการส่วนบุคคล สภาพสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ และความเป็นธรรมในการศึกษา ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 ประการจะเป็นส่วนสนับสนุนที่ก่อให้เกิดรูปแบบของการศึกษานอกระบบโรงเรียนขึ้นตามสภาพบุคคลและสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป วิชา อุดมศาสตร์และอุดม เขยกิจวงศ์ (2523 : 5-10)

2.3 แนวคิดและหลักการการศึกษานอกระบบโรงเรียน

นอกจากปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียนที่ได้ประมวลจากความคิดเห็นของนักการศึกษาทั่วไปดังที่กล่าวแล้ว อุนตา นพคุณ ยังได้กล่าวถึงแนวความคิดและหลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังนี้

1. คนเป็นที่พึ่งแห่งตน ความเชื่อว่าบุคคลมีความสามารถที่จะพึ่งตนเองนั้น สอดคล้องกับศาสนาพุทธเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้กล่าวไว้ว่า "คนเป็นที่พึ่งแห่งตน" การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องให้บุคคลเป็นอิสระ เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ถ้าหากบุคคลไม่เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองมีอิสรภาพที่แท้จริง เขาก็จะกลายเป็นผู้คิดไม่เป็น ไม่มีความสามารถขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง ในทำนองเดียวกันกับการเลี้ยงบุตร ผู้ปกครองที่ดีย่อมจะให้การอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักช่วยเหลือตนเอง รู้จักคิด เพื่อจะได้ดำรงชีวิตอยู่ต่อไปในสังคมได้ด้วยเหตุผลเดียวกันในการจัดโครงการ หรือกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนแล้ว การเรียนรู้จะต้องให้บุคคลเกิดประสบการณ์ที่จะพึ่งตนเองได้

2. ประชากรของประเทศ คือ ทรัพยากรที่มีศักยภาพ บุคคลทุกคนมีพลังและศักยภาพซ่อนเร้นอยู่ มีพลังของการเป็นผู้นำและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ถ้าหากพลังที่ซ่อนเร้นเหล่านี้ได้รับการส่งเสริมจะเกิดประโยชน์แก่ทั้งตัวบุคคลและสังคม บุคคลโดยทั่วไปที่ไม่ผิดปกติมีความสามารถในการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติ มีความสามารถที่จะใคร่ครวญตัดสินใจหาต่าง ๆ และมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองและสังคมได้

3. ความต้องการที่แท้จริง ปัญหาที่สำคัญและหนักใจที่สุด สำหรับผู้ที่ทำงานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็คือ ความเฉยเมย เฉื่อยชาของประชาชนในบางชุมชน เรื่องความเฉื่อยชานี้เป็นที่ถกเถียงกันระหว่างนักวิชาการและฝ่ายเจ้าหน้าที่ในท้องที่ หรือฝ่ายเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการฝ่ายนักวิชาการจะให้เหตุผลในเรื่องความเฉื่อยชานี้ว่า ประชาชนมักจะถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามยถากรรมไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่หรือได้รับการจากรัฐบาลเลย เพราะฉะนั้นประชาชนก็ไม่รู้ว่าจะมีความคิดริเริ่มช่วยเหลือพัฒนาตนเองไปทำไม บางครั้งก็พยายามจะร่วมมือกับรัฐบาล ขอความช่วยเหลือสนับสนุน แต่ก็ไม่ได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลนานเข้าก็เลิกล้มความคิดที่จะทำอะไรเลย ส่วนเจ้าหน้าที่ในท้องที่บางคนก็ให้ความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่ามีโครงการหลาย

โครงการที่ทางรัฐบาลจัดขึ้นและขอให้ชาวบ้านร่วมมือด้วย แต่ชาวบ้านไม่ให้ความสนใจ เนื่องจาก
จนโครงการต้องล้มเหลวไป

4. ความคิดริเริ่ม งานการศึกษาในระบบโรงเรียนต้องยึดเอาความต้องการที่
แท้จริงของประชาชนเป็นหลักใหญ่ของการดำเนินงาน และปรารถนาให้โครงการเป็นสิ่งที่เขาได้
คิดสร้างขึ้นมาจากที่เกิดจากการลงทุนด้านกำลังความคิด แรงงานและความสามารถของตัวเอง
เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของเขาเองแล้ว เขาย่อมจะรู้สึกหวงแหน ทะนุถนอม ภาควิ
ใจ และใช้ให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นกลวิธีของกระบวนการการศึกษาอย่างหนึ่ง
จะทำให้เขาเกิดกำลังใจ คิดเสริมสร้างสิ่งใหม่ ๆ ตามความต้องการ ถ้าหากบุคคลยังลังเล
และไม่เต็มใจที่จะออกความคิดริเริ่ม ก็เป็นเรื่องจำเป็นที่ทางฝ่ายเจ้าหน้าที่จะต้องเข้าไปแนะ
และกระตุ้นชักจูงให้เกิดการเคลื่อนไหวโดยวิธีการรวมกลุ่มและให้การศึกษา เพื่อเป็นแนวทาง
ในการกระตุ้นบุคคลให้เกิดความคิดริเริ่ม

5. การใช้ทรัพยากรภายในชุมชน งานการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นงานที่ต้อง
พยายามใช้ทรัพยากรของชาวบ้านหรือทรัพยากรภายในชุมชนนั้น ๆ ให้มากที่สุด โดยพยายาม
ดัดแปลง แก้ไข และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในทางที่ประหยัดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ทรัพยากร
ของชุมชนอาจจะจำแนกได้ดังนี้

1. วัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่จะนำมาใช้ให้เกิด
ประโยชน์ได้ เช่น น้ำ ดิน ป่าไม้ แร่ธาตุ เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ฯลฯ
2. ทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย
 - แรงงาน
 - กำลังความคิด สมอบ ความรู้ด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ความรู้ใน
การทำงานให้สำเร็จ หรือความรู้ในการคิดอ่านทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนความรู้และความเจริญ
ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอันถือว่าเป็นทรัพยากรที่ดี
 - ทักษะหรือฝีมือในการทำงานด้านต่าง ๆ เช่นฝีมือในทางช่างไม้
ช่างเหล็ก จักสาน เครื่องยนต์ ฯลฯ
3. สถาบันทางสังคมต่าง ๆ ได้แก่ สถาบันทางสังคมทุกอย่างภายในชุมชน
อาทิ โรงเรียน วัด กรรมการต่าง ๆ เช่น สมาคมบาล กรรมการหมู่บ้าน ผู้นำด้านต่าง ๆ

ตลอดจนสถาบันที่เป็นความเชื่อต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หรือกรรมวิธีต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนเฉพาะด้านนั้น ๆ

6. การปฏิบัติงานร่วมกับผู้นำท้องถิ่น ผู้นำในท้องถิ่นในชนบท เป็นผู้ที่ประชาชนเคารพนับถือไว้วางใจ และเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและการตัดสินใจของประชาชน และบางครั้งก็เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ความรู้ที่จะให้แก่ประชาชนได้ จึงมีแนวความคิดที่จะดึงผู้นำท้องถิ่นให้เข้ามาช่วยในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย เช่น อาจจะเป็นวิทยากร สอนวิธีการประกอบ การต่าง ๆ หรือไม่ก็เป็นผู้ริเริ่มจัดโครงการต่าง ๆ ขึ้นที่จะให้ความรู้แก่ชุมชน

7. วิธีดำเนินการที่มีพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย หมายความว่า ในการดำเนินงานนั้นให้ยึดหลักประชาธิปไตย เจ้าหน้าที่จะให้การศึกษาแก่บุคคลภายในชุมชนทุกคนโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะ เพศ หรือวัย ไม่มีการทำงานแต่เฉพาะบางกลุ่ม ทุกคนในชุมชนจะต้องมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน การตัดสินใจของชุมชนในเรื่องใด จะต้องเป็นการตัดสินใจของคนส่วนมาก ในการเรียนรู้ในรูปของการประชุมหรือการสนทนากันจะต้องมีบรรยากาศของความเสมอภาค ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทุกคนและให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มว่ามีคุณค่าหรือประโยชน์ทุก ๆ คน เช่นเดียวกับหลักการที่ว่าสมาชิกของกลุ่มย่อมมีหนึ่งในการลงคะแนนเสียงเท่ากันในทุกเรื่อง

8. การส่งเสริมวัฒนธรรมและจริยธรรมในการดำเนินงาน การศึกษาเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือมรดกทางสังคมอย่างหนึ่ง จึงมีความมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้การศึกษาที่สอดคล้องกับความเชื่อของชุมชนและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ในการให้ความรู้แก่ชุมชนจะต้องคำนึงถึงหลักจริยธรรมเสนอว่า สิ่งส่งเสริมนั้นถึงแม้จะเป็นการพัฒนาและเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนในด้านวัตถุให้ดีขึ้น แต่ในด้านวัฒนธรรมและจริยธรรมนั้น สิ่งที่เราจะให้การศึกษาจะไปทำลายวัฒนธรรมและจริยธรรมของประชาชนหรือไม่

9. การให้การศึกษาเด็กและผู้ใหญ่พร้อม ๆ กัน การศึกษาของเด็กและผู้ใหญ่สามารถจัดขึ้นได้พร้อมกันในลักษณะที่จะสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน ครอบครัวที่มีการศึกษาย่อมสร้างบรรยากาศทำให้เด็กเจริญเติบโตและมีพัฒนาการ เด็กจะเรียนรู้ดีขึ้นถ้าหากผู้ใหญ่เรียนรู้ไปด้วย ถ้าหากผู้ใหญ่ไม่มีความรู้ ยึดมั่นในประเพณีบางอย่างหรือปฏิบัติงานในบางสิ่งซึ่งขัดต่อสิ่งที่เด็กเรียนอยู่ในโรงเรียน เด็กจะเกิดความสับสนและสิ่งที่จะรู้จะไร้ประโยชน์

10. ความเป็นธรรมในการศึกษา ดังที่กล่าวแล้วว่าความเป็นธรรมในการศึกษานี้ หมายถึงสิทธิที่จะได้รับการศึกษาและสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคในโอกาสเนื่องมาจากการศึกษาโดยไม่คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ เพศหรืออายุ นอกจากนี้การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะไม่กีดขวางหรือให้อภิสิทธิ์แก่บุคคลเพียงบางกลุ่มที่จะ เข้าร่วมกิจกรรมหาความรู้และพัฒนาทักษะ เท่านั้น หากแต่การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะให้ความเป็นธรรมในการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปโดยไม่เลือกเพศ วัย หรือท้องถิ่นชุมชน

11. การศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน การศึกษาที่จะสัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียน จะต้องมีรากฐานอยู่ในเรื่องปัญหาและการแสวงหาวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าว ประชาชนย่อมจะรู้ว่าชุมชนที่ตนอยู่นั้นมีปัญหาอะไรบ้าง เนื้อหาวิชาที่สอนควรจะให้สัมพันธ์กับปัญหาในชีวิตประจำวันของประชาชน และวิธีที่เขาอาจนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว การแก้ไขปัญหของชุมชนอาจทำได้ในรูปของโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่าง คณะครู ผู้ปกครอง นักเรียนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

12. การศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและปัญหาของบุคคล การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องสภาพแวดล้อม และปัญหาที่แตกต่างกันของบุคคลและชุมชนเพื่อตอบสนองหลักการนี้ หลักสูตรของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องมีลักษณะที่ยืดหยุ่นได้ไม่ใช่หลักสูตรเดียว

13. การให้การศึกษาคควรให้อยู่ในขีดความสามารถและระดับการศึกษาของบุคคล มนุษย์เราถ้าหากในการเรียนรู้ สามารถบรรลุเป้าหมายสิ่งที่ต้องการแล้ว ย่อมจะเกิดความเชื่อมั่นในตัวเองยิ่งขึ้น เกิดความศรัทธาในการศึกษาและผู้ให้การศึกษ นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว การที่คนเราประสบความสำเร็จในเรื่องหนึ่ง ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เขามองเห็นความผันหรือความต้องการของเขา ว่ามันอาจจะกลายมาเป็นความจริงก็ได้ ส่วนมากจะหวังในสิ่งที่ยู่นอกเหนือความสามารถและสติปัญญาของตน เมื่อไม่สามารถจะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ก็เกิดความผิดหวัง ความท้อแท้ใจซึ่งเป็นวิสัยของมนุษย์ การศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นต้องการจะให้ความรู้และการฝึกอบรมในเรื่องที่ประชาชนสามารถจะเรียนรู้ได้ อยู่ในขีดความสามารถและระดับการศึกษาของเขา ต้องไม่สอนหรือให้การฝึกอบรมในเรื่องที่จะอยู่นอกเหนือขีดความสามารถของบุคคล

14. การศึกษาโดยการลงมือปฏิบัติ การเรียนแต่ในด้านเนื้อหาวิชาหรือภาคทฤษฎี ย่อมทำได้ แต่เด็กจะขาดประสบการณ์และอาจไม่เข้าใจปัญหาต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ การลงมือปฏิบัติทำกิจกรรมจะช่วยให้เขาได้รับประสบการณ์และความรู้ที่แท้จริง อุ๋นตา นพคุณ (2523 : 67-74)

2.4 ความมุ่งหมายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การให้บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน ผู้รับบริการซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคล จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ความต้องการ ความสามารถ ประสบการณ์ ภูมิหลังแต่ละบุคคล เป็นต้น ดังที่ยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการ พัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ (การศึกษานอกระบบโรงเรียน) ในตอนหนึ่งว่า การศึกษาผู้ใหญ่ (การศึกษานอกระบบโรงเรียน) ควรตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า ควรมุ่งแสวงหาความร่วมมือจากผู้เรียน กลุ่มชน และสังคม ในการตัดสินใจปัญหาทุก ๆ ระดับ เช่น การศึกษาความต้องการของผู้เรียน การพัฒนาหลักสูตร การปฏิบัติงานตามโครงการ การประเมินผลเพื่อวางแผนกิจกรรม การศึกษา เพื่อให้มีบทบาทในการพัฒนาสภาพการทำงานและชีวิตของผู้เรียน สิ่งแวดล้อมในการทำงานและชีวิตของผู้เรียนเอง กระทรวงศึกษาธิการ (1976 : 7-13)

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งส่งเสริมและปลูกฝังให้คนมีลักษณะ เป็น "คนคิดเป็น" ตอบสนองตามสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ และ เสริมสร้างความเป็นธรรมในการศึกษา การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงได้กำหนดความมุ่งหมายไว้ว่า (อุดม เขยกีวงศ์ 2523 : 16-17 อ้างจากสุนทร สุนันทชัย)

1. ฝึกรอบมาให้ผู้เรียนเป็น คนคิดเป็น
2. เพื่อให้ผู้เรียนได้มีเครื่องมือในการเสาะแสวงหาความรู้ต่อไป
3. เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนได้นำความรู้ ทักษะ และทักษะที่จำเป็นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

4. เพื่อส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมอันดีงามซึ่งเป็นมรดกของชาติ

จึงกล่าวได้ว่า ความมุ่งหมายทั่วไปของการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็คือ การบริการ เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถปรับชีวิตให้ เข้ากันได้ หรือกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยบริการ

ในรูปแบบต่าง ๆ กัน ตามกลุ่มเป้าหมาย สภาพท้องถิ่น หรือสถานการณ์ ทั้งนี้เพราะเมื่อสภาพสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปโครงการในการเรียนรู้ต่าง ๆ ก็ย่อมจะต้องเปลี่ยนแปลงไป ดังที่ โกวิท วรพิพัฒน์ (2516 : 27-28) ได้ให้ความมุ่งหมายเรื่องวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้

1. ให้ประชาชนมีปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย ยารักษาโรค
 2. ให้ประชาชนมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในงานและผลลัพธ์ที่จะเกิดจากงาน
 3. ให้ประชาชนมีความมั่นใจว่าตนมีความรู้และทันต่อเหตุการณ์
- นอกจากนี้ ยังได้มีนักการศึกษาท่านอื่น ๆ ให้ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ต่าง ๆ กัน เช่น ทวีป อภิลิทธิ์ (2522 : 9-10) ได้กล่าวว่า ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ

1. เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็นโดยใช้เหตุผล และมีความคิดเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น อันจะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข
2. เพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ และมีนิสัยรักการอ่าน รักการค้นคว้า จะได้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาวิชาความรู้เพิ่มเติม
3. เพื่อให้ประชาชนได้พัฒนาตนเอง ให้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันของโลก ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ตลอดจนมีสำนึกในความรับผิดชอบต่อชุมชน
4. เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาวิชาชีพและเพิ่มเติมวิชาความรู้ในการประกอบอาชีพที่ตนปฏิบัติอยู่หรือในการที่จะเปลี่ยนอาชีพใหม่ ตามความต้องการอันจะเป็นประโยชน์ในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของตน ของครอบครัว ของชุมชน และของประเทศชาติ
5. เพื่อให้ประชาชนที่มีได้อยู่ในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในขั้นที่สูงขึ้น เป็นการสร้างภาวะแวดล้อมของการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องกันไป
6. เพื่อส่งเสริมศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ
7. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น

ธำรง บัวศรี (เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ 2521 : 143-144) ได้ให้ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า

1. เพื่อสอนให้ประชาชนอ่านออกเสียงได้ ควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพ
2. เพื่อฝึกอบรมวิชาชีพเพิ่มเติมแก่ผู้ที่ประกอบอาชีพอยู่แล้ว และต้องการจะปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการสมัยใหม่เพื่อความก้าวหน้ายิ่งขึ้น
3. เพื่อสอนด้านอาชีวศึกษาให้สามารถนำไปปรับปรุงงานอาชีพของตนเองหรือเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อการประกอบอาชีพต่อไป
4. เพื่อฝึกอบรมให้เป็นพลเมืองดี ให้มีความรับผิดชอบทางการเมือง เช่น ให้รู้จักหน้าที่ที่พลเมืองดีทุกคนจะต้องปฏิบัติ เช่น การเสียภาษี การรักษาสังสารณประโยชน์ การใช้สิทธิทางการเมือง ฯลฯ เป็นต้น
5. ฝึกอบรมในด้านศีลธรรม และวัฒนธรรม ตลอดจนนันทนาการ การฝึกอบรมในเรื่องนี้ นอกจากการกล่อมเกลาจิตใจแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพิ่มพูนพลังกายและพลังใจ ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในสังคมได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
6. เพื่อฝึกอบรมให้รับกับการพัฒนาการของบ้านเมือง

2.5 วัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

จากความมุ่งหมายของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามทัศนะของนักศึกษาต่าง ๆ ที่ได้ประมวลไปแล้วนั้น หากจะระบุให้ชัดเจนยิ่งขึ้นในประเด็นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็อาจสรุปได้ว่า การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชากรของประเทศ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพของประชากรให้เป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติในกระบวนการพัฒนาด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ในการพัฒนาประเทศสิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญ ส่วนงานพัฒนาจะบรรลุเป้าหมายหรือไม่นั้น ได้แก่ คุณภาพของประชากร มาตรฐานของประชากร ด้อยพัฒนาส่วนมากไม่ใช่ว่าขาดทรัพยากรธรรมชาติ แต่ขาดการพัฒนาคุณภาพของประชากร ถ้า

หากประชากรมีคุณภาพแล้วการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองก็จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องการให้ประชากรได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ในเรื่องต่อไปนี้คือ

1.1 เกิดทักษะหรือความชัดเจนในชีวิต สังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพราะความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและการคมนาคมสื่อสารรวดเร็วขึ้นกว่าเก่า สังคมจึงไม่อยู่นิ่ง เศรษฐกิจก็มีการบีบรัดตัว บังคับให้สังคมเปลี่ยนการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องช่วยให้ความรู้เพื่อการปรับตัวสภาพและสถานการณ์ใหม่ของสังคมให้ได้ นอกจากนี้แล้วการที่ประชากรของโลกเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงอย่างรวดเร็ว ความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันของประชาชนก็ได้รับการกระทบกระเทือน เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นตลาดแรงงานก็มีการแข่งขันมากขึ้น ทรัพยากรก็มีจำกัดขึ้นและยิ่งนับวันก็จะน้อยลง ประชากรจะต้องได้รับความรู้ที่จะเป็นผู้มีคุณภาพ มีทักษะในอาชีพของตนเพื่อเข้าแข่งขันในตลาดแรงงานหรือเพื่อจะได้มีทักษะรู้จักประหยัดทรัพยากรอันจำกัด รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนมากที่สุด

1.2 เกิดทัศนคติที่ดี การศึกษานอกระบบโรงเรียนนอกจากจะช่วยให้บุคคลเกิดความรู้ความเข้าใจแล้ว จะต้องสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่เขา ในสังคมที่ประชากรมีคุณภาพประชากรจะต้องมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน ในการประกอบอาชีพ ในความสัมพันธ์คบค้าสมาคมกับผู้อื่น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างและปลูกฝังทัศนคติที่ดีให้แก่ประชากรตั้งแต่เล็กจนถึงวัยรุ่น ในด้านการปกครองแบบประชาธิปไตย ความรู้ที่จะสอนแต่เฉพาะภายในเนื้อหาวิชาไม่เพียงพอ การสอนรัฐธรรมนูญ การเลือกผู้แทนราษฎร ไม่ใช่จะทำให้ประชากรพร้อมที่จะคิดแบบประชาธิปไตย การที่ประชาชนจะมีความเป็นอยู่และมีคุณสมบัติที่ดีในระบบประชาธิปไตยได้นั้นจะต้องมีทัศนคติที่ดีและคิดแบบประชาธิปไตย ในสังคมประเทศกำลังพัฒนาทัศนคติที่สำคัญที่ควรปลูกฝังข้อหนึ่งคือ ให้ประชาชนเป็นผู้ยอมเสียสละผลประโยชน์เล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ประชาชนควรจะมีทัศนคติต้องการให้เกิด "ความชอบธรรมในสังคม" ทุกคนช่วยกันมุ่งขจัดความขัดแย้ง

1.3 เพิ่มพูนความรู้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องการให้ประชากรมีความรู้ซึ่งมิใช่เฉพาะการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น หากแต่ต้องการให้เขาเหล่านั้นมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจ การปกครอง สุขภาพอนามัย ถ้าหากคนเรามี

ความรู้น้อย มีความรู้จำกัด ถึงแม้ว่าจะต้องการยกระดับปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของตนเองหรือชุมชนก็ดี ก็อาจจะมองไม่เห็นช่องทางหรือไม่เข้าใจวิธีการต่าง ๆ ที่อาจนำมาใช้ได้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีหน้าที่และวัตถุประสงค์ที่จะให้ความรู้ความเข้าใจและให้เขา "คิดเป็น" ถ้าหากการพัฒนาเกิดขึ้นจากความรู้และความเข้าใจ เขาจะได้รับการรักษาไว้ได้อย่างถาวร หมายความว่าเราจะยอมรับสิ่งใหม่และปฏิบัติต่อไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่กลับไปใช้วิธีการแบบเดิม ก็ต่อเมื่อเขามีความเข้าใจ มีความรู้และคิดเป็น

2. เพื่อพัฒนาด้านวัตถุและสภาพแวดล้อม การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งให้ความรู้แก่บุคคล เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม หรือด้านวัตถุของบุคคล เช่น การส่งเสริมด้านการผลิต การส่งเสริมการคมนาคม การส่งเสริมสาธารณสุข ฯลฯ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนเรียนรู้และเข้าใจปัญหาของตนเองและสภาพแวดล้อม เพื่อให้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น ในทุกชุมชนที่มีทรัพยากรอยู่ 3 ประการ คือ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางเทคนิค และทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ก็คือตัวประชาชนและความสามารถของบุคคล ทรัพยากรทางเทคนิคก็คือสิ่งต่าง ๆ อันเป็นผลจากวิทยาศาสตร์และการประดิษฐ์ เช่น ถนน รถยนต์ ปุ๋ยเคมี ฯลฯ ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน แร่ธาตุ น้ำ และภูมิอากาศ ถ้าหากประชาชนได้รับความรู้ในการวิเคราะห์ปัญหา และเข้าใจว่าตนเองและชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้างแล้ว ก็อาจจะนำทรัพยากรดังกล่าวมาพัฒนาสภาพแวดล้อมได้

3. เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ในประเทศกำลังพัฒนาจะมีประชากรส่วนหนึ่งที่ไม่ได้อยู่ในโรงเรียน ประชากรที่ไม่ได้อยู่ในโรงเรียนจะต้องได้รับความเสมอภาคในการศึกษา ซึ่งเป็นสิทธิของมนุษย์และเป็นหัวใจของประชาธิปไตย การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ว่า บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ในทุกชุมชน ควรได้รับการศึกษาเพื่อให้เกิดความสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองและสังคมได้

4. เพื่อให้เกิดความสามารถในการปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม ในปัจจุบันนี้อัตราการเปลี่ยนแปลงได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ถ้ามนุษย์ไม่สามารถจะปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้แล้ว ก็อาจตกเป็นทาสของการเปลี่ยนแปลงแทนที่จะเป็นผู้ควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่ออารยธรรมชีวิตของ

บุคคลและการประกอบอาชีพเป็นอันมาก ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ได้เกิดขึ้นแล้วจากการศึกษาของ Torsien Husen ซึ่งได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพ พบว่า ประเทศที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาก อัตราการเปลี่ยนงานของบุคคลในแรงงานระดับต่าง ๆ จะมีระดับสูงขึ้น

5. เพื่อรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม ในโลกปัจจุบันที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เจริญไปอย่างรวดเร็ว มนุษย์ก็ยิ่งจะห่างเหินจากวัฒนธรรมและประเพณีเก่า ๆ ถึงแม้ว่าโรงเรียนจะสอนเรื่องวรรณคดี ศิลป ประวัติศาสตร์ ตามแบบสากลนิยม แต่มีบุคคลจำนวนมากที่ยังไม่รู้วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และศิลปประจำท้องถิ่นของตนเอง การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ได้ประสงค์แต่จะให้บุคคลเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ภายในห้องเรียนเท่านั้น แต่อยากทำให้ชีวิตเขามีความสมบูรณ์อย่างแท้จริง ใช้เวลาว่างเพื่อการพักผ่อน การฟังเพลง การอ่านหนังสือ การทำบุญ เป็นการช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสพักผ่อนจากความตึงเครียดของชีวิต และที่สำคัญยิ่งก็คือ เพื่อเป็นการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม อุณา นพคุณ (2523 : 79-83)

2.6 แนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ด้านปรัชญาและจุดมุ่งหมาย

ในอดีตตั้งแต่สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีปรัชญาและจุดประสงค์ค่อนข้างเฉพาะ กล่าวคือ มุ่งให้กลุ่มเป้าหมายอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่เมื่อหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การศึกษานอกระบบโรงเรียนนอกจากจะมุ่งให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้แล้ว ยังต้องการให้เป็นพลเมืองดี มีความรู้ในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ต่อเมื่อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ปรัชญาและเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็น มีทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติม สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมสิ่งแวดล้อม และสามารถวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนสามารถหาแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม เพื่อที่จะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขตามเอกัตภาพ

ดังนั้น ในอนาคตปรัชญาและจุดมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นไป

ในทิศทางที่มุ่งช่วยเสริมและเพิ่มเติมการศึกษาในระบบโรงเรียนและต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาในกระบวนการของการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งให้การศึกษากับประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่อง ด้วยการให้ความรู้ตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ฝึกให้กลุ่มเป้าหมายรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา จนถึงความรู้ทักษะที่เพียงพอในการประกอบอาชีพ และสามารถปรับการประกอบอาชีพของตนได้ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคาสังแวดล้อม นอกจากนี้ยังต้องให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ เพื่อที่จะสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติมแก่ตนเองจากแหล่งความรู้ประเภทต่าง ๆ หรือศึกษาหาความรู้ในลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียน รวมทั้งยังเน้นในเรื่องของความเสมอภาคในการศึกษาหาความรู้ได้อย่างเท่าเทียมกันทั้งประชาชนในเมืองและชนบท

แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องเป็นอย่างยิ่งกับข้อเสนอปฏิรูปการศึกษาไทยที่มีแนวคิดที่ว่า "สิ่งที่คนไทยและสังคมไทยต้องการอย่างยิ่งเพื่อให้สามารถเผชิญโลกในอนาคตอันท้าทายได้ คือ "การเรียนรู้" ซึ่งหมายถึงเรียนรู้ที่จะคิด ตั้งรับ และปรับตัว รวมทั้งเรียนรู้ที่จะแสวงหาความรู้เพื่อจัดการกับปัญหาและสถานการณ์ใหม่ ๆ ตลอดจนเรียนรู้ที่จะยกระดับการพัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรมเป็นหลัก เพื่อให้พร้อมสร้างสมดุลกับโลกแห่งความจริงทางวัตถุในอนาคต การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตจะช่วยให้คนและสังคมสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับเงื่อนไข และบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้ ดังนั้น การศึกษาจึงต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาของคนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 2)

ค้ำนกลุ่มเป้าหมาย

ในปัจจุบันกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนคือ บุคคลทุกเพศทุกวัย หรืออาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งผู้สูงอายุที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมด ซึ่งการจะกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคตจำเป็นต้องใช้ข้อมูลหลาย ๆ ด้านประกอบกัน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับแนวโน้มของประชากรไทยในอนาคต แนวโน้มของสภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม นโยบายของรัฐในแผนพัฒนาต่าง ๆ ตลอดจนข้อคิดเห็นของนักการศึกษาและนักศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เกี่ยวข้อง

จากข้อมูลข้างต้นต่าง ๆ อาจสรุปได้ว่ากลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ในอนาคต ได้แก่

1. กลุ่มประชากรที่เข้าสู่ตลาดแรงงาน ซึ่งอาจแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มเยาวชนที่ไม่มีโอกาสเรียนต่อและต้องเข้าสู่ตลาดแรงงาน (อายุ 15 ปี
ขึ้นไป) ประชาชนกลุ่มนี้ยังไม่มีความรู้เพียงพอที่จะทำงานในภาคอุตสาหกรรมได้ โดยเฉพาะ
เยาวชนที่อพยพเข้าไปหางานทำในเมือง

กลุ่มประชาชนวัยทำงาน ซึ่งอยู่ในตลาดแรงงานอยู่แล้ว (อายุ 25-55 หรือ
60 ปี) แต่ยังมีความรู้ไม่เพียงพอที่จะประกอบอาชีพในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

2. กลุ่มเด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ไม่ได้เรียนต่อ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอายุ 12
ปีขึ้นไป แต่ยังไม่ถึง 15 ปี จะเข้าสู่ตลาดแรงงานได้

3. กลุ่มเด็กวัยเรียนที่ติดตามผู้ปกครอง ซึ่งเข้ามาจากต่างจังหวัด เพื่อหางานทำ
ในเมืองใหญ่

4. กลุ่มประชาชนที่มีอายุ 15-50 ปี ซึ่งมีความรู้เพียงอ่านออกเขียนได้เท่านั้น

5. กลุ่มเด็กวัยเรียนที่พลาดโอกาสจะเข้าเรียนการศึกษาระดับมัธยม หรือเรียนบ้าง
แต่ต้องออกกลางคัน (อายุ 7-12 ปี)

6. กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ สตรี ชนกลุ่มน้อยต่างภาษาวัฒนธรรม เช่น
ชาวเขา ชาวเล ฯลฯ ประชาชนชายแดนผู้ประสบปัญหาทางสังคม

7. เด็กกึ่งอนวัยเรียนและผู้สูงอายุ

แนวคิดในการจัดการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังกล่าวมีความ
สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป. : 70) ที่กล่าวถึงการปรับปรุงการจัดกระบวนกรเรียนการสอน
ให้มีประสิทธิภาพบางส่วนดังนี้

1. ปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเน้นกระบวนการคิดอย่างเป็น
ระบบและมีเหตุผล มุ่งให้ผู้เรียนรักการเรียน รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ แสวงหาความรู้
และรู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมทั้งรู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะตามระบอบประชาธิปไตย
เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะพื้นฐานของการศึกษาส่วนรวมที่มีคุณภาพของสมาชิกสังคม

2. จัดวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลายในรูปแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันและเงื่อนไขของท้องถิ่น

3. เชื่อมโยงวิธีการเรียนรู้ในเนื้อหาวิชากับสภาพปัญหาและประสบการณ์ในชีวิตจริง
ด้านการกระจายบริการสู่กลุ่มเป้าหมาย

เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีอยู่อย่างหลากหลาย และกระจัดกระจายในทุกพื้นที่ ดังนั้น หน่วยงานต่าง ๆ จึงต้องใช้รูปแบบวิธีการหลาย ๆ อย่าง ในการที่จะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยจะต้องคำนึงถึงสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น ด้วย ซึ่งแนวโน้มเกี่ยวกับวิธีการกระจายกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึงในอนาคตอาจมีแนวทางดังนี้

1. การร่วมมือและประสานงานกันมากขึ้นระหว่างหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกระดับ จากระดับนโยบายไปจนถึงระดับปฏิบัติ เพื่อที่จะสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน ให้คุ้มค่า และกระจายบริการไปในพื้นที่ที่ไม่ซ้ำซ้อนกัน

2. การส่งเสริมให้หน่วยงานเอกชนมาร่วมจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้มากขึ้น

3. การส่งเสริมให้องค์กรและหน่วยงานในท้องถิ่นฝึกดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเอง โดยหน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุน

4. การกระตุ้นและสนับสนุนการใช้วิทยากรจากท้องถิ่นและขอความร่วมมือจากชาวบ้านร่วมเป็นวิทยากร และร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนกันเอง ในหมู่บ้านของตน โดยหน่วยงานต่าง ๆ เป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

5. การจัดทำแผนที่ของพื้นที่ที่จะให้บริการอย่างชัดเจน

6. การส่งเสริมให้มีแหล่งวิทยากรในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เพื่อที่กลุ่มเป้าหมายสามารถมาศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

7. การผลิตบทเรียนด้วยตนเองในบางหลักสูตร เพื่อส่งไปให้กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่สามารถหมุนเวียนและศึกษาด้วยตนเอง

8. การใช้สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ในการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากขึ้น

9. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในรูปแบบของการศึกษาทางไกลมากขึ้น เพื่อให้การกระจายบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้กว้างขวาง และทั่วถึงมากยิ่งขึ้น

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538 : 74-75) ได้กำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงานโดยระบบเครือข่าย เพื่อระดมสรรพกำลังจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคม และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดย

1. เพิ่มการศึกษาแก่คนเฉพาะกลุ่ม เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต และให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในชุมชน เช่น การจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็ก กลุ่มคนสูงอายุ เป็นต้น

2. จัดให้สื่อมวลชนและสื่อการศึกษาทุกประเภทเป็นเครื่องมือจัดเครือข่ายการศึกษา ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การให้เห็นแบบอย่างที่หลากหลาย การแลกเปลี่ยนความคิด โดยสร้างบรรยากาศให้คิดเอง ตลอดจนการปรับปรุงข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้อง ครบถ้วน และมีการคุ้มครองผู้บริโภคการศึกษา เพื่อช่วยให้เกิดการตัดสินใจในการลงทุนทางการศึกษาที่เหมาะสมและถูกต้องยิ่งขึ้น

3. สังคมต้องเปิดกว้าง หลากหลาย มีขันติธรรม และความอดทนต่อผู้เรียนให้มีการแสดงออกอย่างเต็มที่ ไม่ควรมีการชี้นำ และไม่เคร่งครัดในระเบียบวินัยมากจนเกินไป

4. เอกชนต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา และรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540-2544 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป. : 61-62) ได้กำหนดเป้าหมายที่จะยกระดับการศึกษาพื้นฐานของปวงชนไว้อย่างชัดเจนดังนี้

(1) เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นปี พ.ศ.2544 และขยายปริมาณการเข้าถึงบริการการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาของเด็กปฐมวัย (3-5 ปี) จากร้อยละ 65 เป็นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 ในปี พ.ศ.2544

(2) ขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายให้มีอัตราส่วนนักเรียนต่อประชากรกลุ่มอายุ (12-14 ปี และ 15-17 ปี) ไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 และ 70 ตามลำดับ ในปี พ.ศ.2544 รวมทั้งมุ่งขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี เป็นการศึกษาของปวงชนในแผน

ต่อไปโดยเร็ว

(3) ยกกระดับความรู้พื้นฐานสามัญของกำลังแรงงานในสถานประกอบการให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่าอย่างต่อเนื่อง 50 ของกำลังแรงงานที่มีความรู้ระดับประถมศึกษาทั้งหมด โดยเฉพาะแรงงานในกลุ่มอายุ 20-45 ปี ใน พ.ศ.2544

(4) กำลังแรงงานได้รับการศึกษาอบรมและพัฒนาทักษะฝีมือ รวมทั้งทักษะการจัดการ เพื่อให้มีความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่งานได้ดียิ่ง

(5) มีการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และสถานประกอบการ ในการสนับสนุนการศึกษาและฝึกอบรมให้สามารถขยายขอบเขตการให้บริการได้อย่างเพียงพอ

(6) สามารถประสานและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนทั้งในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

(7) ให้หน่วยงานภาครัฐ ธุรกิจ สถาบันศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน และสถาบันอื่น ๆ ทางสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพ และเสริมการเรียนรู้ของชุมชน

(8) มีระบบฐานข้อมูลด้านการศึกษาและตลาดแรงงานทั้งในระดับชาติ ระดับสถานศึกษา และระดับชุมชนที่เชื่อมโยงกันเป็นระบบเครือข่าย เพื่อสนับสนุนการศึกษาและการเรียนรู้ อย่างกว้างขวาง